

DOOR JAN VIS

# Rationele onzin

Is er iemand zo gek om voor een retourtje Amsterdam-Johannesburg 10 duizend euro te betalen? Een lijnvlucht met een West-Europese luchtvaartmaatschappij kan voor ongeveer een tiende van dat bedrag worden geboekt. De keus lijkt niet moeilijk voor iemand die naar Johannesburg wil. In de meeste gevallen zal er weinig belangstelling bestaan om voor een identiek product veel meer te betalen.

Economisch gezien zijn tickets Amsterdam-Johannesburg echter geen identieke producten. Op welke dagen worden de vluchten uitgevoerd en hoe belangrijk is het dat iemand daar op een bepaalde datum wil zijn? Zonder antwoord op dergelijke vragen kan over rationaliteit en eventueel gebrek daaraan weinig worden gezegd. Mensen komen tot beslissingen op grond van een te verwachten verbetering van hun huidige positie en situatie. Wij verkeren echter in verschillende posities en situaties en hebben verschillende doelstellingen. Zo kan het gevoel een historische nederlaag te kunnen bijwonen ervoor zorgen dat fors in de buidel tasten als geluk wordt ervaren.

Op het moment dat wij worden geboren start onze levenslijn om gemiddeld zo'n tachtig jaar later te eindigen. De lengte van onze individuele lijn is hoogst onzeker, en ook hetgeen wij zullen ervaren is onbekend. Sommige mensen zullen nooit in een positie komen om voor het vervullen van bepaalde wensen veel geld uit te geven, terwijl anderen het vanzelfsprekend vinden om over geld te beschikken. Dit gegeven zorgt ervoor dat alleen een individu op zinnige wijze persoonlijke plannen kan maken. Geen overheid of autoriteit kan een dergelijk proces voor hem uitvoeren. De hardnekkigheid waarmee dat toch steeds weer wordt geprobeerd, stemt vrijheidslievende mensen tot moedeloosheid.

Het probleem schuilt vooral in het gegeven dat iemands positie en situatie voortdurend veranderen, en dat de echte liefhebber van sociale planning denkt te kunnen veronderstellen dat menselijke opvattingen en voorkeuren een redelijk constant karakter hebben. De echte constante in het menselijk gedrag blijft echter voor de meeste bureaucraten onopgemerkt. Mensen handelen teneinde hun huidige positie en situ-

atie te kunnen verbeteren. De maatschappelijke samenhang kan alleen vanuit het individu worden verklaard. Door ons dagelijks gedrag ontstaat een samenleving. Natuurlijk kan het gedrag van anderen invloed uitoefenen op ons eigen gedrag. Ook de niet-sportliefhebber wordt geconfronteerd met uitingen van nationalistisch getint exhibitionisme. Wordt het geen tijd om deze externe effecten te beprizen? De vrijheidslievende economist gunt ieder zijn eigen plezier. De psycholoog zal zich wellicht afvragen of er wel gesproken kan worden van 'eigen' plezier. De vrijheidslievende psycholoog ziet massahysterie als een uitgelezen mogelijkheid om onderscheid te maken tussen meelopers en onafhankelijken. Mensen die niet vooroplopen omdat zij door de massa worden voortgestuwd, maar die hun eigen richting kunnen bepalen omdat zij zich bewust zijn van hun eigen positie en situatie.

Bij een ruiltransactie wordt iets opgeofferd om iets te kunnen verkrijgen. Dat is slechts dan verstandig, indien hetgeen wordt verkregen voor de verkrijger meer waard is dan hetgeen wordt opgeofferd. Zoals de Griekse filosoof Aristoteles lang geleden opmerkte: het nut dat iemand van een goed ondervindt, kan alleen door dat individu worden ervaren. Onze wensen en verlangens beginnen als persoonlijke gedachten. De wereld om ons heen krijgt in ons brein vorm, voor iedereen en op ieder moment verschillend. In die wereld komen we tot handelen, een keuze makend uit wat de geest ons voor ogen tovert. De enige bron van waaruit een mens kan handelen.

De economist Von Hayek gaat zelfs zover te stellen dat de belangrijkste vooruitgang die er gedurende de laatste honderd jaar binnen de economische wetenschap is geboekt, is terug te voeren op het verder uitbouwen van het subjectivistische perspectief. Doordat iedere actor op vrijwillige basis handelt, ontstaan vanuit zijn strikt persoonlijke positie en situatie unieke handelingen en unieke gevolgen. Gezien de niet te vermijden onzekerheid zijn de gevolgen van ons handelen slechts gedeeltelijk te voorspellen. Dit geheel van plannen, handelen, gevolgen en aangepaste plannen zorgt ervoor dat binnen een samenleving een ordelijk patroon ontstaat. Rationele onzin. Is er nog iemand die naar Johannesburg wil? ■



JAN VIS is directeur van Talanton Corporate Finance BV te Houten en als adjunct-professor Business Valuation en Value Based Management verbonden aan de Rotterdam School of Management van de Erasmus Universiteit. Deze column geeft de persoonlijke mening van de auteur weer. (janvis@talanton.nl)

